

Lángh Júlia

A Látogató születése

Előfordult, hogy elkísértem Gyurit a körútjára, a pesti Csikágó körfolyosós bércaszárnyáiba, zsúfolt, szellőzetlen üzletlakásokba, ahová nemegyszer visszatérő látogatóként ment, hogy lássa, előző ottléte óta javult-e a család helyzete. Néha javult, legtöbbször nem.

A hetedik kerületi tanács alkalmazásában dolgozott, mint gyermek- és ifjúságvédelmi felügyelő, de ez a hivatalszagú megnevezés csöppet sem illett rá. Legkevésbé a felügyelő szó. A gyerekeket és a fiatalokat viszont valóban védte, éppenséggel gyakran a hivatal ellenében, amely hivatalban (akárcsak ma) az volt az uralkodó szemlélet, hogy ha nagy a szegénység, ha nincs pénz, ha az anya kurválikodik, hogy legyen miből vacsorát venni, miközben az apa derekasan leissza magát, akkor helyesebb a gyerekeket kiemelni a családból.

Csakhogy a gyerekeknek mégiscsak jobb, ha anyjukkal és testvéreikkel lehetnek otthon, mintha állami gondozásban, többnyire lélektelen intézetben. És a gyermekvédelmi felügyelő mindent megtett, ami rajta múlt, hogy ne legyenek szétszakítva a családok. Kivéve persze a nem is oly ritka bántalmazás eseteit, amikor ki kellett menteni a kiskorút.

A tanácsnál a gyámügyi osztályon megkapta a neveket, címeiket, hova menjen megnézni, kell-e, és ha igen, mit kell segíteni. Feljelentések kellő számban érkeztek a gyámügyre, jóakarátú és álnok egyaránt akadt köztük. Gyuri alaposan ismerte a körzetét. A feljelentő kilétéből rögtön tudta, az esetet mennyire kell komolyan venni, az a rikoltozás az alagsorban valódi drámát takar-e, az a csupasz popsival az udvaron szaladgáló kisgyerek tényleg vészesen elhanyagolt-e. Mindenesetre kiment a helyszínre, a délutáni, kora esti órákban már otthon találhatta az ügyfeleket.

„Az apák csak nem akarnak leszokni lányaik megerőszkolásáról, az anyák a kurválikodásról, a feljelentők a feljelentésről stb., ennélfogva kellemetlenül sok dolgom van a Tanácsnál – számolt be munkájáról egy magánlevélben. – Olyan sűrű világ, hogy vagy elfásulok, vagy megírom.”

A környezettanulmányokat még aznap este, vagy másnap délelőtt gépelte le, több példányban, indigóval, az öreg mechanikus írógépen. Remington? Olympia? Continental? Nem emlékszem a márká-

ra, pedig nagyon is közeli, személyes viszonyban voltunk az írógépekkel. Ő persze tudná. Lenyűgöző memóriája volt, különösen a nevekre tudott mindig pontosan emlékezni... De már nincs itt, hogy megkérdezzem.

A5-ös lapra, sűrűn gépelve, keskeny margóval írta a jelentéseket, ebbe a terjedelemben bele kellett férjenek az emberi kudarcok egyedi esetei, „a társadalmi együttélés üzemzavarai”. Három vagy négy példány ment a hivatal különféle ügyosztályainak, az utolsó másolatot megőrizte magának. Sok papír volt, nagyon sok. De amikor már *A látogató* szövegét írta, nem vette ezeket elő. Nem került semmi szó szerint, egy az egyben a csikágói létből a könyvbe – csak maga a lényeg. A metaforákba sűrített borzongató valóság.

A Keleti Károly utcában laktunk akkor, a főnti végén, rézsút szemben a Rét lépcsővel. Első emeleti garzonlakás, az erkélyről a paplak lejtős gyümölcsöskertjét láthattuk. Dorka lányunk rácsos ágyban, járókában, ez a két bútor jelképezte a gyerekszobát. A bolhapiacról beszerzett spanyolfal mögött állt az apámtól örökölt súlyos íróasztal, székek, ez volt a dolgozószoba. Sárga csempés, fafűtéses cserépkályha, két összetolt dívány, ovális empire asztal, székek, fotelok, és már meg is telt a garzon, amelyhez kicsi fürdőszoba és mindössze egy négyzetméteres teakonyha társult.

Mire papírra került az utolsó, később sokat idézett mondat – *jöjjön el mindenki, aki akar, egyikünk be-szél, másikunk hallgat, legalább együtt vagyunk* –, már a hetedik emeleten laktunk, Lágymányoson, egy két szoba hallos, gyerekszobás lakásban. Kellott a hely, Miklós fiunk is megszületett, és nem megvetendő öröm volt, hogy Gyurinak lett valódi dolgozószobája. Itt fejezte be a regényt; 1967-et írtunk.

Most megint nagyon hiányzik a pazar memóriája, mert nem sikerül fölidéznem, milyen szavak merültek föl könyvcím gyanánt. Pedig akadt több változat, nem is rosszak, de valahogy egyik sem volt az igazi. Néhány házzal arrébb lakott Hernádi Gyula, a másik irányban a következő utcasarkon Sükösd Mihály, azokban az években közeli barátok. Olvasták a kéziratot, néhány más barát is, mindnyájan nagyszerűnek találtuk, és biztosak voltunk benne, hogy fontos mű született. Csak éppen

címe nem volt még, egészen addig, amíg Hernádi Gyula nem javasolta: legyen *A látogató*.

Akkoriban Magyarországon három könyvkiadó jelentetett meg szépirodalmi műveket: az Európa külföldi, a Szépirodalmi és a Magvető főként magyar irodalmat. Ez volt a választék. A Szépirodalmi Kiadót Illés Endre vezette, a Magvetőt Kardos György.

Illés Endre művelt úriember volt, régi vágású, klasszikus polgár, pártonkívüli, óvatos figura. Hogy miként vezette kiadóját, arról érdemes Kőszeg Ferencet idézni, aki egy időben beosztotta volt. „Tessék lehúzni a glaszékesztyűt! – ismételte nemegyszer szerkesztőségi értekezleteken, olykor emeltebb hangon is. Azaz nem lehet folyvást irodalmárkodni. Cenzorok vagyunk, azért kapjuk a fizetésünket, hogy a könyvkiadás területén végrehajtsuk a párt kultúrpolitikáját.”

Illést valószínűleg elrémítették az emberi nyomorúság pártállamhoz nem illő tömény képei, de ezt nem vállalta, amikor elutasította a könyv kiadását. Rövid és fölényes hangú levélben esztétikai kifogásokra hivatkozott, a francia *nouveau roman* epigonjának minősítve a művet. Hogy az epigon szó szerepelt-e a levélben, erre már nem emlékszem, de valószínűleg igen; annyi bizonyos, hogy az elutasítás lekicsinylő és kioktató modorú volt. Gyurinak kritikák és tanulmányok, esszék szerzőjeként volt már neve irodalmi körökben, de szépíróként minden előzmény nélkül, egy kész regénnyel, *A látogató*val jelentkezett először. Könnyű volt rá azt mondani,

hogy a francia irodalom ismerőjeként lekoppintotta a *nouveau roman* stílusát.

Ez durva dőfés volt, kis ideig emészteni kellett, de nem sokáig. Kardos György, a Magvető Könyvkiadó igazgatója, korábban az ÁVH katonai hírszerzésének alezredese – Radnóti Sándor későbbi szavával „egy virtigli Moldova-hős kiadói igazgató” – közismerten bátrabban adott ki akár politikai, akár esztétikai szempontból vitásnak tekinthető műveket. Általános vélemény szerint, és nyilván nem alaptalanul, az ávéhás múlt több mindenre fölhatalmazta, mint az elővigyázatos Illést a polgári izlése.

Kardos tehát kiadta. *A látogató* 1969-ben az ünnepi könyvhétre jelent meg, 6000 példányban. Ezt azért tudom ilyen pontosan, mert a kolofon közli; akkoriban minden könyv nyomdai adatai között olvasható volt a példányszám is. Mivel a hírek Budapesten szélesebben terjednek, a hamar legendássá váló regény ugyancsak legendás gyorsasággal, másfél vagy két nap alatt mind egy szálig elfogyott.

Normális körülmények között egy kiadó ilyen esetben azonnal piacra dobja az utánnomást, de még húsz éven át nem jöttek létre normális körülmények. Azután *A látogató* öt vagy hat újabb kiadást ért meg. Az, hogy 1969-ben egyáltalán megjelenhetett, csodának számított. Az emberek kézzől kézre adták egymásnak kölcsön, és rongyosra olvasták a kötetet, amely egy nagyobb zsebben elfért. Zöldfekete védőborítója volt.

